

STANIK BENCE

KEGYELEMKENYÉREN

■ Lehet-e tényfeltáró riportot írni ma a diktatúra idején elkövetett bűnökről? Erre a kérdésre kerestem a választ a Babeş-Bolyai Tudományegyetem újságíró szakára 2009-ben készült államvizsga-dolgozatomban. Vezetőtanárom Tibori Szabó Zoltán volt. A dolgozatban azt vizsgáltam, hogy a tényfeltáró riport alkalmas-e a diktatúra okozta traumák feltárására és kezelésére. Egyszerre kutatjuk a múltat és a jelent, előbbinél segít a történelemtudomány, utóbbinál az újságírói eszköz-tár. Így egy olyan sajátos keveréket kapunk, ami az elbeszélte elemeket (oral history) is tartalmazó történetírásból és a jelent szemlélő zsurnalizmusból áll össze. Feltételezésem szerint a tényfeltáró riport műfaji sajátosságai miatt jól használható a kommunista rendszer ideje alatt keletkezett, de a rendszerváltoztatás után húsz évvel is ható feszültséggócok megtalálására és enyhítésére. Az így létrejövő riportok, amennyiben a média segítségével sok emberhez eljutnak, segíthetnek abban, hogy ne csak egy szűk értelmiségi elit, hanem a hétköznapi médiafogyasztók is újragondolják a 20. század második felének történezeit. A műfaj szabadon értelmezhetősége lehetőséget ad a szerzőnek arra, hogy a tényeket részben szubjektív szempontok alapján rendszerezze, és tárja a történetet az olvasók elé. Ha a szerző nem él vissza a lehetőséggel, és a szubjektivitás nem válik öncélúvá, az a történetírás és az újságírás érvényes és izgalmas kombinációját eredményezheti.

A módszer alkalmazására tudtommal 2013-ig nem volt példa Romániában. Biro Attila, a *Gándul* újságírója hasonló megközelítést választott *A ma is élő kommunista hőhérok listája* (<http://tortionari.gandul.info>) című, videointerjúkkal tűzdelt riportsorozata összeállításakor, amelyben a diktatúra brutalitását vizsgálta oknyomozói igényességgel. Multimédia kategóriában első díjat nyert a legjobb újságírói teljesítményeket elismerő Superscrieri 2013 gálán.

Dolgozatomban – az alapfeltételezés alátámasztásaként – egy riport is szerepel, ami a '70-71-ben zajlott, általam „Kegyelemkenyér-ügynek” nevezett eseménysorozat feldolgozásának elindítását célozza. A tényfeltárás a legtöbb esetben hosszú folyamat, a friss eredményeket általában újabb és újabb riportokba sűrítve tálalják.

Ágoston Vilmos novellája

■ *Most induló tényfeltáró riportsorozatunkban utánajárunk, milyen módszerekkel épült be a Szeku a kolozsvári magyar diákok közé, hogyan férközött a baráti körökbe, és fért hozzá a legszemélyesebb információkhoz. Ágoston Vilmos másfél éves meghurcoltatást szenvedett el a hetvenes évek elején *Kegyelemkenyér* című novellájának felolvasása miatt. Hogy látja a történeteket a novella szerzője, hogy emlékezne vissza közeli barátai, ismerősei, akik döntően befolyásolták tanúvallomásaikkal Ágoston sorsát? Mit mondanak az azonosított informátorok és az ügyről a nyomozást irányító szekus tiszt?*

A Szekuritáté Irattárát Átvilágító Bizottság (CNSAS) 2006-ban adott ki a *Kegyelemkenyér-ügy* vizsgálatához alapvető fontosságú dokumentumokat Molnár Gusztáv diákori megfigyelési dossziéjából (164739). Az iratok között Molnár Gusztáv barátainak, ismerőseinek tanúvallomásai, valamint a róluuk jelentő informátorok jelentései is megtalálhatók. A dokumentumokból kirajzolódik a hetvenes évek elejének megfigyelési gyakorlata. Kiderül, hogyan gyártott a Szeku terhelő bizonyítékokat azokról, akik a rendszer megreformálásának lehetőségein gondolkodtak. A dossziérésletet Molnár Gusztáv Ágoston Vilmoshoz is eljuttatta, akit jelenlegi munkahelyén, a budapesti az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítványánál kérdeztünk az akkori megpróbáltatásokról.

– 1970. június 9-én este tartottak nálam házkutatást először, majd elvittek. Azelőtt figyelmeztettek az egyetemi évfolyamtársak, hogy figyel a Securitate. Kérdeztem tőlük, hogy akkor mit kell csinálni, mindenkit figyelnek, nem? Igen, de azért vigyázz magadra, mondták. Na de hogy? Erre nem volt semmilyen recept – meséli Ágoston Vilmos takaros budapesti irodájában. Majd' negyven évvel a történet után már nyugodtan eleveníti fel az emlékeket. – Az 1964 után amnesztiával szabaduló, '56-os magyarországi események miatt elítélt erdélyi foglyoktól, köztük Fülöp G. Dénes református lelkésztől és másoktól pontosan tudtam, hogy hány óra van Romániában. Az ő történeteik meggyőzőek voltak. Világosan tud-

tam, hogyan működik a román belügy, és mire figyelnek. Tudtam, hogy bármilyen apró cselekedetért is bármikor elvihetnek. És hogy bármiről be lehet bizonyítani, hogy államellenes cselekedet – mondja Ágoston. Tudta, hogy a tűzzel játszik, amikor 1969 decemberében a fiatal kolozsvári értelmiségiek egyik fontos találkozóhelyén, a Gaál Gábor irodalmi körön felolvasta *Kegyelem-kenyér* című novelláját. Tisztában volt vele, hogy besúgók is hallják a szöveget. – Arra építettem fel az írást, hogy a Földön többségében már csak sárgák és feketék lesznek, s majd a fehérek kezdik énekelni ezeket a jogokról szóló spirituálékat. S persze hogy beemeltem néhány realiztikus elemet is fátylás tüntetésekről, ami akkoriban napon-ta volt Kolozsváron a szobor körül, ezek hangulatát beépítettem. Így nem mondhatad azt, hogy ez nacionalista, imperialista, mit tudom én, milyen horthysta-fasiszta, mert ezekkel a jelzőkkel illettek akkoriban. Csak tanúvallomásokkal tudták rám bizonyítani, hogy ez igenis nacionalista tartalmú. A bevitt ismerősök azt kellett mondják, hogy én nekik elmagaráztam. Ezek a tanúk rendszerint hazudtak. Vagy megijedtek, vagy féltek. Vagy ott se voltak – meséli.

Ágoston Vilmos a tanúvallomások és a besúgók anyagai alapján fél évvel a novella felolvasása után, 1970. június 9-én bevették a Securitate kolozsvári központjába. Nem verték meg, testi fenytést egyszer sem alkalmaztak, de másfél évre a „kivizsgálás szabdlábon” kategóriába került. Ez napi egy-órás eltávozással enyhített folyamatos fogvatartást jelentett. Egész napra csak letartóztatással zárhatták volna börtönbe, amire végül nem került sor.

A Szeko a felolvasott novellában talált kapaszkodót. A rendszerellenes tartalmat Ágoston Vilmos kortársainak, közeli barátainak tanúvallomásaival és besúgók jelentéseivel próbálták alátámasztani. Ágoston dossziéja a CNSAS hivatalos tájékoztatása szerint nem létezik. – Pedig láttam a dossziémat, ott volt előttem. – Idézi fel a Securitate kolozsvári székhelyén töltött napokat Ágoston. – Volt, akiből nem sikerült ellened felhasználható részleteket kiszedni, de olyan is volt, aki tollba mondta a Szekunak, amit hallani akartak. Milyen érzés kezdedben fogni a rád terhelő adatokat is tartalmazó tanúvallomásokat? – kérdezem, miközben az asztalra kiterített vallomásokat nézzük: Bíró Bélát, Bereczki Károlyt, Molnár Gusztávét, Turanicz Józsefét, Demeter Zoltánét és Rostás Zoltánét. – Rostás egyszer azt írta rólam, hogy gyerekkorom óta államellenes összeesküvésben vettem részt. Ez olyan kemény vád volt, hogy bent a Szekunál idead-

ták, és elolvashattam. Onnan tudok róla. A vallomások nagy részét láttam. Például végig abban a meggyőződésben voltam, hogy ők nem tudnak arról, hogy kint voltam Magyarországon, ahol találkoztam Németh Lászlóval és Illyés Gyulával. Ebből kiderül, hogy Bereczki megmondta. (Nevet.) Kérdeztek, voltam-e, mondtam, hogy voltam, kivel találkoztam, senkivel. S hagyták, úgy látszik, a magyarországi vonalat nem akarták piszkálni. De azt, hogy én államellenes összeesküvést szervezek diákkorom óta, ezt kivizsgálták. Elmentek az iskolaigazgatómhoz, aki szembenevette őket, mert én nagyon rendes tanuló voltam, végig román és magyar néptáncokat tanítottam, tehát jó véleményt mondott, így ezt a nyomot elejtették. – Nem róttad fel ezt Rostásnak sosem? – Miután kijöttem aznap a Szekuról, megkérdeztem Rostást, hogy miért mondta. Azt válaszolta, azért, mert haragudott rám, mert diákkorunkban volt egy irodalmi kör Marosvásárhelyt, és valami megjegyzést tettem rá lányok előtt. Kéne mérlegelni a szavak súlyát.

Ágoston elbeszéléséből és a dossziében talált, aláírt dokumentumokból egyaránt kiderül, hogy az ügyet Liviu Călian szekus őrnagy tartotta a kezében, aki Ágoston szerint precíz munkavégzésű, erélyes fellépésű katonaeMBER volt. A kihallgatásokon a szellemi kifárasztás minden eszközt bevetette, órákon, napokon keresztül igyekezett terhelőbb információk kiadására bírni Ágoston Vilmos barátait, őt magát pedig az ellene felhozott vádak bevallására készítette. Fizikai erőszakhoz egyszer sem folyamodott. Călian Liviu ma Kolozsváron élő nyugdíjas. Családja megkeresésemkor nem járult hozzá a személyes találkozóhoz a hetvenes éveiben járó exkatonával. Több telefonos egyeztetés után sem sikerült időpontot egyeztetni. Később azt is letagadták, hogy Călian Liviu valaha a Szekuritáténak dolgozott.

Következtetés (2013. novemberi kiegészítésekkel)

■ A fenti riport természetesen csak az ügy feltárásának és közreadásának folytatásával tölthetné be küldetését. Hiányzik belőle Călian Liviu nyilatkozata, további megkeresésekkel talán szóra lehetne bírni. Az első részből kimaradt annak bemutatása, hogy Ágoston kihallgatott barátai közül ki vallott terhelően rá, és ki állt ellen a fenyegetésnek. Az azóta azonosított besúgók emlékei is fontos részletekkel szolgálnának arról, hogyan követték a hetvenes évek elején Kolozsváron a fiatal magyar értelmiségieket. (Például a 2. számú mellékletben szereplő „Kulcsár” László Bélával, a *Korunk* akkori szerkesztő-

**Consiliul Național
pentru
Studierea Arhivelor Securității**

București, Str. Dragoslavele nr. 2-4, Sector 1, cod 011024
Tel.: 319.09.35; Fax: 319.09.32
www.cnsas.ro

Nr. 1973/07 din 07-09-2007

Domnului Vilmos AGOSTON

Urmare cererii dumneavoastră înregistrată la C.N.S.A.S. cu nr. 1973/07 din 24.04.2007, în temeiul art. 1 alin. 1 din Legea nr. 187/1999, modificată și completată prin OUG nr. 16/2006, în urma verificărilor efectuate, vă aducem la cunoștință următoarele:

- Serviciul Român de Informații ne-a comunicat că în evidențele fostelor organe de securitate, pe numele dumneavoastră s-a identificat o «fișă de evidență cu „Dosar pașaport”, dar dosarul nu s-a clasat în arhivă».

Conform răspunsului SRI, dosarul nu a fost clasat în arhiva specială de la securitate. Pentru informații suplimentare referitoare la acesta, vă rugăm să vă adresați Direcției Generale de Pașapoarte din strada Nicolae Iorga nr. 29, sector 1, București, telefon 021/212.56.74.

- Serviciul de Informații Externe și Serviciul Istoric al Armatei ne-au transmis că în sistemul de evidență preluat de aceste instituții de la securitate nu au fost identificate dosare/documente cu privire la persoana dumneavoastră.

Această cerere rămâne în atenția noastră și vă vom informa dacă vor fi identificate documente pe numele dumneavoastră, dat fiind faptul că verificările vor continua.

Cu stimă,

Vicepreședinte,

conf. univ. dr. Virgiliu – Leoa TĂRAU

A CNSAS levele, melyben közli, hogy „nem találták meg” Ágoston Vilmos dossziéját. (Az útleveles-tályon találtak egy valószínűleg lényegtelen dossziét.)

ségi titkárával azonos, mint az a CNSAS 2012. december 7-én Molnár Gusztávhoz intézett hivatalos leveléből kiderül.) Ágoston beszámolója is hiányzik arról, hogy mit élt át a fogvatartás és a folyamatos zaklatás alatt, ezt is a folytatásban lehetne pótolni.

A dolgozat 2009-es leadása óta a Kegyelemkenyér-ügy számos részlete tisztázódott. A CNSAS elfogadta Ágoston Vilmos egykori diáktársa, Molnár Gusztáv *Ellenzéki tevékenység a '70-es, '80-as években az értelmiség körében* című kutatási témáját. Ennek keretében Molnár megkapta a CNSAS-tól Ágoston megfigyelési és peres dossziéját is, több száz oldalnyi anyagot. Többek között a felolvasott novella magyar nyelvű, eredeti szövege is előkerült, tehát ma már árnyaltabb, teljesebb leírás készülhetne az ügyről. Molnár és Ágoston az anyag feldolgozása után vélhetően publikálják is a kutatási eredményeket.

A riport folytatásai nem készültek el, de már az első, sorozatindító darab is bizonyítja, hogy a tényfeltáró újságírás alkalmas a diktatúra idején keletkezett, máig ható ügyek feldolgozására. Persze feltevődik a kérdés, hogy mi aktuális ma ebből? Egyrészt az ügyek átbeszélése segíthet az érintetteknek a tapasztalatok feldolgozásában, de következtetéseket vagy akár tanulságokat is megpróbálhatnak levonni az olvasók a tör-

tétekből. Az ehhez hasonló témákat vizsgáló riportok készítésekor az is kiderül, hol tartunk a kommunista diktatúra kutathatóságában. A CNSAS megalapítása nagy lépés volt, de már ez az ügy is mutatja, hogy aki a rendszerváltás előtti időkről konkrét információkhoz szeretne jutni, korlátokba ütközik. A CNSAS előtt megnyitott archívum mérete és a hivatal korlátozott kapacitása miatt egy-egy kutatás évekig, akár évtizedekig elhúzódik. Kérdés viszont, hogy Ágoston Vilmos dossziéját az első kérés leadása után visszatartották, vagy csak egyszerűen nem találták. Vélhetően a múlttal való szembenézés másik korlátja maga a titkosszolgálat, amely mai napig védi azokat az egykori besúgókat, akikre valamilyen okból még szüksége van. A jelenlegi rendszer Janus-arcúsága ott is megmutatkozik, amikor mégis hozzájárulnak az idővel használhatatlanná vált titkosszolgák azonosításához, amivel azt a látszatot erősítik, hogy az állam többé-kevésbé őszintén, a legmagasabb szinteken is támogatja a kommunista időszak bűneivel való szembenézést. Eközben pedig békés nyugdíjas éveket töltik azok, akik több száz politikai fogoly kínzását és kivégzését rendelték vagy követték el; és a mai napig nem tudjuk, hogy a forradalomkor ki adott parancsot a temesvári, a kolozsvári és a bukaresti sortüzekre.